

de Castro datis die 30. Decembris an. 1754., quas equidem litteras apud eundem eruditum virum Laurentium Hervas legi. Scilicet ea continet canones XX. Nicænos; quos continuo sequuntur aliarum Græcarum Synodorum Canones in latium sermonem conversi; sed hæc versio diversa est à Dionysiana, atque eadem magna ex parte est, quam dedit Isidorus Mercator, cujus nomine eam Harduinus edidit. Atque hæc causa est, propter quam multi in Galliis putaverint, Isidori collectionem in Hispaniis fuisse absolutam, quia nimirum Isidorus ex collectione Gotico-Hispanica fere integram Græcorum canonum versionem arripuit. Novum hinc argumentum educitur, ex quo patet, non modo nullas fuisse in hac Isidori collectione Pontificum Romanorum partes, sed ipsos etiam nullam ejus rationem habuisse; quam si habuissent, illam certe mississent ad Ecclesiam Hispanicam, quæ semper magnam habuit cum Romana Ecclesia conjunctionem. Sane pars altera collectionis Gotico-Hispanicæ constat ex Decretalibus Summorum Pontificum centum, ac duabus, iisque omnibus certæ fidei, quas sequitur Decretalis *de libris recipiendis*, & non recipiendis, unde Gratianus desumpsit *Can. Sancta Romana 3. Dist. 15.*, qui canon, uti testatur Burrielius *cit. Ep. ad Canon. de Castro*, in omnibus Codicibus non Gelasio, sed Hormisdæ tribuitur. Optandum maxime esset, ut præclara Hispanorum natio, quæ viris abundat ingenio, ac doctrina plenis, in lucem emitteret collectionem Gotico-Hispanicam, quam duabus illis litteris Burrielius memorat, quamque ipse illustravit; magnum exinde lumen acciperet ecclesiastica jurisprudentia, & multa forte occurrerent emendanda in operibus eorum, qui antiquas canonum collectiones ediderunt. Certe testatur Burrielius, multa se animadvertisse minus vere, & minus accurate scripta à Card. Aguirio, & à Cajetano Cennio, qui hæctenus visi sunt Hispanicæ Canonum collectiones omnium diligentissime expendisse.

TITULUS XVI.

De in integrum restitutione.

I. In integrum restitutio quid?	VII. Effectus restitutionis in integrum.
II. & III. Qui habeant beneficium restitutionis in integrum?	VIII. Supplicatio Principi oblata.
IV. Quibus in rebus detur?	IX. Confirmatio Apostolica.
V. & VI. Qui in integrum restituant?	X. Oris aperitio.

§. I.

Qui appellationis remedio uti non potest, beneficium habet restitutionis in integrum, per quam omnia

in antiquum statum restituuntur. Definitur autem in integrum restitutio à Paulo IC. (1) redintegrandæ rei, vel causæ actio (2). Datur hoc remedium extra ordinem, ut subsidio sit iis, quibus aliæ desunt actiones per quas jus suum consequantur. Quare cum actus ipso jure irritus est, aut cum aliud suppetit ordinarium civile remedium, in integrum restitutio dari non solet (3).

(1) *Recept. sentent. l. 1. tit. 7. §. 1.* apud Schultingium *Jurisprud. vet. Ante-Justinian. p. 233. ed. Lipsiæ 1737.*

(2) Actionis vocabulum generatim hic accipitur pro quovis juris remedio, quod quis vel intendit, vel à Magistratu conceditur, ut in *l. 37. ff. de Obligat. & action.* Ab Isidoro *Origin. l. 5. c. 25.* in integrum restitutio definitur, *causæ, vel rei reparatio.*

(3) *L. 17. ff. de Minor.*

§. II. Non temere, ac sine delectu, sed tantum justis de causis in integrum restitutio conceditur. Majores XXV. annis non restituuntur, nisi demonstrata causa læsionis, quæ culpa vacat: qualis est dolus alterius (1), causa metus, alienatio judicii mutandi causa facta (2), absentia, aut justus error (3); denique si qua alia iudici justa causa videatur (4). Minores annis XXV. propter lubricam ætatem, probata læsione, restituuntur (5); modo restitutio petatur intra quadriennium à tempore, quo minores esse desinunt.

(1) *Cap. 4. de In integr. restit., cap. 6. de his quæ vi metusve.*

(2) *L. 1. ff. de Alien. jud., c. 1. eod., c. 11. de jud.* Extat in Pandectis, atque in Decretalibus titulus *de Alienatione judicii mutandi causa facta.* Fit autem hæc alienatio, quoties pars altera, quæ litem habet, dolo malo jus suum in aliquem transfert, & facit *commutationem*, ut loquitur *c. 1. de Alienat. jud. mutand. caus.,* veluti si vendat, aut cedat potentioribus, ut adversario gravius negotium ingerat, atque ejus conditionem deteriore faciat.

(3) *L. 2. ff. de Restit. in integr., c. 4. eod.* Vide etiam Paulum *Recept. sentent. l. 1. tit. 7. §. 1.* apud Schultingium *l. & ed. cit. p. 233.*

(4) *L. 1. ff. Ex quib. caus. major., c. 4. de In integr. restit.*

(5) *L. 2. cod. de Filiofam. min., c. 4. de In integr. restit.* Concessa autem in integrum restitutione minori, etiam ejus fidejussori succurritur, ut inquit Ulpianus in *l. 51. ff. de Procurat.* Consule Edmundum Merillium *Observ. l. 4. c. 10. p. 128. ed. Neap. 1720.*

§. III. Exemplo minorum, etiam Universitates habent in integrum restitutionem (1): similiter & Ecclesia eodem beneficio fruitur (2). Nomine autem Ecclesie Jurisconsultorum sententia, & usu fori omnia corpora ecclesiastica, monasteria, domus religiosæ, academia, hospitalia comprehenduntur. Restituitur Ecclesia, si detrimentum accepit, eaque restitutionem petat intra quadriennium, postquam illud pertulit; modo ab initio propter dolum, vim, metum, aut aliud justum impedimentum jus suum persequi non potuerit (3); & vero restituitur ubicumque sit læsa, etiam propter negligentiam Procuratoris, qui ejus jura, & documenta non protulit (4); contra confessionem sibi noxiam (5); contra lapsum fatalium (6); non solum contra laicum, sed etiam contra aliam Ecclesiam, quæ intulit detrimentum (7).

(1) *L. 4. cod. Ex quib. caus. major. in Integr. rest., l. 3. cod. de Jur. reipubl., l. 9. ff. de Appellat.*

(2) *Cap. 1. de In integr. restit., c. 2. eod. in 6., Clem. unic. eod.*

(3) *Cap. 1. de In integr. restit. in 6.*

(4) *Cap. 2. de In integr. restit.*

(5) *Cap. 2. eod. in 6.*

(6) *Cap. 3. de In integr. restit.*

(7) *Cap. 3. cod. At enim qui privilegium habet, eo uti non potest adversus illum, cui par est privilegium l. 12. §. 1. cod. Qui prior. in pignor. Verum id quidem est, si utraque Ecclesia de damno vitando agat; at si altera de damno vitando, altera de lucro captando agat, illam contra hanc restitui æquum est, uti similiter minor contra minorem restituitur l. 12. §. Item queritur ff. de Minor.*

§. IV. Datur in integrum restitutio etiam contra sententiam Principis (1), aut summi Pontificis (2), sed tantum uterque contra propriam sententiam, aut sui delegati restituit (3); datur præterea tam in judicio, quam extra judicium cum quis ex aliquo facto, aut contractu læsus est. Semel delegata non amplius conceditur, præterquam ad appellationem omissam; nisi deinceps nova prodierint monumenta, quorum gratia tribuenda videatur (4).

(1) *L. 1. & 2. cod. Si sap. restit. in integr. postul.*

(2) *Cap. 5. de In integr. restit.*

(3) *L. 18. ff. de Minor. 25. an., l. 3. cod. Si advers. rem jud.*

(4) *Cap. ult. de In integr. restit.*

§. V. Restituit autem Magistratus urbanus, vel provincialis, vel judex in eam rem à Principe, vel à Magistratu datus (1). Municipalis Magistratus sine Principis mandato neminem restituere potest (2), quoniam non habet mixtum imperium, cujus præsertim est propria in integrum restitutio. Atque hi quidem concedunt in integrum restitutionem, quam ordinariam dicimus, quæ scilicet ab ipsa lege, atque intra certum tempus, puta intra quadriennium tribuitur. Nam extra ordinem, hoc est præter scripti Juris imperium, uti fit in transactionibus, & similibus, lapsoque tempore à lege constituto, solus Princeps restituit.

(1) Confer Cujacium in *cod. l. 4. tit. 46. opp. t. 10. col. 862. ed. cit.*

(2) *L. 26. ff. ad Municipal.,* Vide Scipionem Gentilem de *Jurisdic. l. 1. c. 32. opp. t. 3. p. 96. seq. ed. Neap. 1764.* Verum jure Codicis etiam Municipales Magistratus in integrum restituere posse, censet Oddus de *Restit. in integr. par. 1. qu. 32. art. 4.*

§. VI. Magistratus adversus suam, aut judicis inferioris, parisve potestatis sententiam restituit; inferior autem Magistratus contra superioris sententiam restituere non potest (1). Nostris moribus Judex ordinarius, qui in Urbe principe jus reddit, quique ex omnibus provinciis appellatur, in integrum restituit adversus judicata Magistratum provincialium, & municipalium; sed contra ipsius judicatum à Principe in integrum restitutio conceditur. Alicubi mos est, ut propter incidentia in lite à judice ordinario, cum vero agitur de præcipuo negotio, veluti de contractibus, transactionibus, hæreditatum aditionibus, aut repudiationibus, præscriptionibus, rebus judicatis, ceterisque similibus, non nisi à Principe, vel ab eo, cui data hæc potestas à Principe est, restitutio tribuatur (2).

(1) Consule Cujacium *l. c.*, & in *l. 16. ff. de Minor. 25. an. opp. t. 1. col. 868. ed. cit.*, & Donellum *de Jur. civil. l. 11. c. 14. §. 3. opp. t. 5. col. 1243. seq. ed. Lucae cit.*

(2) Vide Voetum in *Pandect. l. 4. tit. 1. n. 3. & 4.*

§. VII. Petita in integrum restitutione omnia in suo statu manere debent, donec res finita fuerit (1); & ideo latae sententiae executio suspenditur, perinde ac appellatio interposita fuisset (2). Ea vero inde impetrata omnia ad pristinum statum vocantur, laesio removetur, & quae sua sunt unusquisque recuperat (3). Nam restitutio prodest non tantum illi, qui eam impetrat, sed etiam illi, contra quem conceditur, quoniam utriusque suumtribuendum est. Sed qui rem recuperat, solvere debet impensas quas alter in rem fecit (4).

(1) *L. un. cod. in Integr. restit. postul. ne quid novi fiat.*

(2) *Cap. 6. de In integr. restit.*

(3) *L. 25. §. Restitutio ff. de Minor.*

(4) *Cap. 1. de In integr. restit., C. 11. de reb. eccles. alien.*

§. VIII. Etiam à supplicatione Principi oblata, quam & revisionem appellamus (1), adjuvantur ii, qui appellationis, remedio uti nequeunt. Quae supplicatio dici potest querela adversus molestiam, sive gravamen iudicis, à cuius sententia propter ejus excellentiam statuto, aut Principis constitutione appellare non licet (2). Ea vero si proponatur intra decem dies post latam sententiam; efficit, ut eadem sententia non aliter exitum habeat, nisi victor fidejussionem præbuerit tantum restituendi cum ultimis augmentis, quantum fuerit in condemnatione, si sententia revocetur (3). Elapso quoque decennio recte intra biennium hæc supplicatio proponitur; sed tunc nulla cautione opus est, ac sententia statim vim, & exitum habet (4).

(1) Multi supplicationem à revisione distinguunt, & hanc illi quidem affinem, non omnino similem faciunt. Confer Benderum *de Revision. in proam. n. 18. & seq.*, & Hilligerum *ad Donellum de Jur. civil. l. 28. c. 6. §. 15. not. 22. t. 6. col. 418. & 419. ed. Lucae cit.*

(2) *L. unic. cod. de Sentent. praefect. praetor.*

(3) *Auth. Quae supplicatio cod. de Precib. Imper. offeren.*, quae Authentica sumpta est ex *Novell. 119. c. 5.* Vide Cujacium in *cod. de Sentent. Praefect. Praetor. opp. t. 9. col. 989. ed. cit.* Sed jam plerisque in locis fori usu receptum est, ut supplicatio intra dies decem Principi oblata sententiae executionem suspendat, neque ulla habeatur ratio cautionis *de restituendo*, quam forte victor emittere velit.

(4) Consule Voetum *ad Pandect. l. 49. tit. 2.*, qui ea de re copiose disputat.

§. IX. Quemadmodum vero qui causa cecidit, iudicium antea gestum infirmari postulat, ita qui superior discessit, illi vim majorem saepe addendam curat, quod fit potissimum Apostolicae Sedis Confirmatione. Agunt ea de re Decretales in titulo *de Confirmatione utili, vel inutili*. Apostolica hæc confirmatio, cum facta est causa cognita, præcedit omnem controversiam; adeo ut res à Summo Pontifice confirmata amplius in discrimen revocari non possit. Contra vero si edita est re non cognita, atque *in forma communi*, ut ajunt, ea quidem impedimento non est, quominus iudex rem noscat; quia confirmatio conditionem habet, modo justa sit sententia, de qua quærebatur (1).

(1) *Cap. 1. ibique Glossa, v. Confirmationem, & c. 2., & c. 7. de Confirmat. util. vel inutil., c. 5. de Concess. præben., c. 14. de Offic. & potest. delegat.*

§. X. In primis autem curandum est, ut à Pontificia confirmatione procul absit omne obreptionis, aut subreptionis vitium; scilicet ea non est impetranda aut falsa narrando, aut vera malitiose reticendo (1). Quod merito transfertur etiam ad cetera Apostolicae Sedis mandata, decreta, confirmationes, quae, cum in iis obreptio, aut subreptio inest, vim nullam habent. Hodie de vi, aut justitia privilegii, mandati, aut confirmationis Sedis Apostolicae disputari non solet; nisi primum ab ipso Pontifice *oris*, ut vocant, *aperitio* fuerit impetrata.

(1) *Cap. 1. et 2. de Confirmat. util. vel inutil.*

De arbitris.

I. Per arbitros, & transactiones lites tolluntur.	dicare debeant; & quid agendum, si inter se dissentiant?
II. Qui arbiter?	X. Quando arbitri cogendi ad ferendum iudicium?
III. Arbiter vel necessarius, vel voluntarius.	XI. Quomodo ab arbitris iudicandum?
IV. Quibus in rebus necessarii arbitri assumantur?	XII. Quæ causæ rejiciant arbitrium?
V. Arbitri voluntarii nullam habent jurisdictionem.	XIII. Arbitri iudicium ad boni viri arbitrium quando redigatur?
VI. Sententia ab arbitrio lata quam vim habeat?	XIV. Quis arbitri executionem decernat?
VII. Qui arbitri esse possint?	XV. Quomodo expirent arbitria?
VIII. Unus ne, an plures arbitri eligendi?	
IX. Quomodo plures arbitri ju-	

§. I.

Forensem strepitum longasque, ac periculosas iudiciorum ambages declinaturi non raro controversias omnes arbitrorum fidei dijudicandas committimus, aut initis mutuo consensu pactis, & transactionibus sedamus, atque componimus. Itaque posteaquam de iudiciis actum est, aliqua etiam de arbitris, & aliqua item de pactis, & transactionibus addenda sunt.

§. II. Arbiter in libris juris civilis sæpe est iudex à Præatore datus (1); sed tamen distinguitur ab eo, quem proprie iudicem appellamus (2). Qui bonæ fidei iudiciis datur, arbiter, qui stricti juris, iudex est, uterque constituitur à Magistratu, qui dati ab se iudicis, aut arbitri sententiam exequitur (3). Nobis hoc loco arbiter est iudex ad cognoscendam, finiendamque controversiam litigantium voluntate constitutus, sive id ipsi legis imperio fecerint, sive sponte sua (4).

(1) L. 3. cod. Commun. divid.

(2) L. 7. ff. ad l. Jul. repet., l. 15. ff. de Re jud. §. 1. Inst. de Act.

(3) L. 15. cit. ff. de Re jud. Confer Brissonium de Verb. signific. v. Arbiter.

(4) Arbiter ab eo distinguitur, quem nos arbitratorem vocamus, quod quidem vocabulum Jus Civile ignoravit, rem tamen ipsam recte novit. Arbitrator autem dicitur, qui sine ulla iudicii forma ex æquo, & bono lites suo consilio, & auctoritate studet componere l. 14. §. Receptisse ff. de Recept. qui arbitr. recep., vel conventiones, aliaque ad finem bonum perducit, adhibeturque in contractibus, ut rerum pretia, mercedem operarum, lucrum, aut damnum, ceteraque similia boni viri arbitrio constituat l. 70. §. Gener. ff. de Jur. dot., l. 76. 77. 78. 79. ff. Pro socio, §. 1. Inst. de Locat., §. 2. Inst. de Empt., l. ult. cod. de Contrahen. empt. Confer Cujacium in l. 4. qu. Pauli l. 77. opp. t. 5. col. 966. seq.

§. III. Nam alii sunt arbitri, quod ipsi quidem litigantes sumunt, sed legis jussu, & alii sunt, quos ipsi suo arbitrio, ac libera voluntate constituunt; & hi voluntarii, illi vero necessarii appellantur (1). Arbitri necessarii veri iudices sunt, quoniam dantur à lege, vel Principe, vel Magistratu, qui eos eligere cogunt; ideoque habent jurisdictionem, eorumque sententia vim accipit rei iudicatæ, ab eaque appellatur (2). Retinent tamen nomen arbitratorum, quoniam mutuo partium consensu eliguntur, ut arbiter pro socio, tutelæ (3).

(1) Arbitri libera litigantium voluntate electi proprie compromissarii, legis autem imperio constituti juris arbitri dicuntur. Atque hi quidem originem ducunt à iudicibus, qui olim dabantur in negotiis bonæ fidei partium voluntate electi l. 17. ff. de Jud., qui ex æquo, & bono arbitrari de lite poterant, & quorum in Jure Romano sæpe mentio est l. 7. ff. de Negot. gest. l. 1. ff. de Pact. dotal. l. 47. ff. Famil. ercisc. Quin etiam, hi dabantur ad articulos incidentes definiendos, veluti ad probandos fidejussores, à quibus etiam appellari poterat, cum instar iudicium pedaneorum essent l. 9. ff. Qui satisd. cogan.

(2) L. 9. ff. Qui satisd. cogan., l. 23. ff. de Appellat., c. 11. de Offic. deleg. in 6.

(3) Consule Cujacium in l. 16. cod. de Jud. opp. t. 9. col. 158. ed. cit.

§. IV. Plura autem negotia sunt, quæ leges ab his
Tom. III.

arbitris expediri volunt. Ita jure civili si delegati judices suspecti habeantur, eligendi sunt arbitri, qui ipsam principem causam dijudicent (1); itemque jure canonico cum judices super revocatione Litterarum Apostolicarum inter se non consentiunt (2), aut cum datus judex suspectus est, arbitri constituuntur (3). In Africana Ecclesia eligi debebant arbitri, qui noscerent appellationes à sententia synodi provincialis (4); & nunc jure municipali quarumdam regionum sancitum est, ut eorum, qui inter se certo cognationis gradu conjunguntur, lites arbitrorum judicio committantur.

(1) L. 16. *cod. de Jud.*

(2) *Cap. 11. de Offic. et potest. delegat. in 6.*

(3) *Cap. 39. de Offic. et potest. deleg., c. 14. de Rescript., c. 41. §. 2., et c. 61. de Appellat., c. 4. de For. competen.*

(4) *Can. 96. cod. African. apud Dionysium Exiguum in Biblioth. Justelli t. 1. p. 382.*

§. V. Arbitri voluntarii nullam habent jurisdictionem, sed tantum notionem, nec proprie judices sunt, quos privatorum consensus facere non potest (1); sed tantum ex compromisso judicis partes suscipiunt (2). Compromissum est conventio, qua litigantes controversiam alicujus judicio subjiunt, spondentque, se arbitri sententiæ parituros (3). Accepta ab arbitro conventio *receptum* dicitur (4). Hoc autem promittunt litigantes, vel mutua stipulatione, vel nudo pacto, & interdum etiam pro eorum arbitrio adjecta pœna per quam ipsi firmiori vinculo obstringuntur.

(1) L. 3. *cod. de Jurisdic.*

(2) L. 14. §. 2. *ff. de Recept. arbitr. qui arbitr. recep.*

(3) L. 11. §. 2. *ff. cod., c. 10. de Arbitr.*

(4) L. 23. §. 2. *ff. cod., c. 4. de Arbitr.*

§. VI. Antiquo jure etiam jurjurandi religione compromittentes suam obligabant fidem; tum id vetuit Justinianus (1); sed jure canonico recte emittitur jusjurandum, & emissum valet (2). Cum compromisso adjecta pœna est, quæ adjectur, & omittitur arbitrio li-

tigantium (3), tum civili, tum canonico jure locus est petitioni pœnæ, non exceptioni rei judicatæ, quam arbitrio minime parit (4); cum pœna est omissa, *incerti actio* à jure civili comparata est (5). Justiniani lege (6) si pacto sine pœna est *arbitri sententiæ stari*, & litigantes aut sententiam subscripserint, aut decem dierum silentio confirmaverint, reo pacti exceptio, actori in factum actio conceditur. Sed hodie sublatis jam civilis juris subtilitatibus, quodvis compromissum, etiam nudo pacto initum, actionem, & exceptionem parit. Nam passim recepta sententia est, etiam ex nudo pacto actionem, & exceptionem oriri; sive id ex jure canonico, aut potius ex ejus interpretatione in mores tractum fuerit, sive quod labentibus annis grave, & absurdum visum fuerit, etiam in nudis pactis fidem fallere (7).

(1) *Auth. Decernit cod. de Recept. & arbitr., Novell. 82. c. 11. §. 1.*

(2) *Cap. 2. de Arbitr.*

(3) L. 32. §. ult. *ff. de Recept., c. 9. de Arbitr.*

(4) L. 2. *ff. de Recept., c. 9. de Arbitr.*

(5) L. 32. §. ult. *ff. de Recept.*

(6) L. 5. *cod. de Recept. & arbitr.*

(7) Confer Gudelinum *de Jur. novissim. l. 3. c. 5. n. 8. & seq.*, Vinnium *de Pactis c. 7.*, Voetium *ad Pandect. l. 2. tit. 14. n. 9.*, Grotium *Manud. ad jurispr. Holland. l. 3. c. 1.*

§. VII. Omnes, qui judices, ii ferme arbitri esse possunt, sive sint privati homines, sive magistratus (1), judicesve ordinarii, aut delegati (2). Quin etiam ab hoc officio non repelluntur infames, et libertini (3), filii quoque causam patris cognoscere non prohibentur (4). Haud tamen arbitri constitui possunt servi, pupilli, furiosi, amentes, et similes (5), minores annis viginti (6), itemque ex jure civili mulieres (7); quamquam eis jus canonicum arbitrium permittat, si lege, aut moribus ordinariam habeant jurisdictionem (8). Laici quoque in rebus spiritualibus arbitri esse nequeunt (9), nisi cum Episcopi auctoritate clericis sint adjuncti, aut jussi à Summo Pontifice arbitrium susceperint (10); denique

excommunicati vitandi, quorum societatem refugimus, arbitri munere fungi non possunt.

- (1) *L. 3. & 4. ff. de Recept. arbit. qui arbit.*
 (2) Inquit Ulpianus in *L. 9. ff. eod.* non posse judicem arbitrium recipere ejus rei, de qua judex est. Sed civili juri à Canonico derogatum plerique sentiunt. Ut sit, certe jure Canonico tum ordinarii, tum delegati judices arbitri esse possunt, uti patet ex *C. 5. 7. 10. de Arbitris, & c. 14. de Præsumpt.*
 (3) *L. 7. ff. de Recept. arbit. qui arbit.*, *can. 2. §. cognitores c. 3. q. 7.*
 (4) *L. 6. ff. eod.*
 (5) *L. 9. ff. de Recept. arbit. qui arbit. recept.*
 (6) *L. 46. ff. eod.* Late ea de re disputat Voetus *ad Pandect. l. 4. tit. 8. n. 7.*
 (7) *L. ult. Cod. de Recept. & arbit.*
 (8) *Cap. 4. de Arbitr.* Cujus historiam tradit Mantique *Annal. Cisterc. t. 3. an. 204. c. 5.* Confer etiam Cujacium *Observ. l. 13. c. 23. opp. t. 3. col. 348. ed. cit.*
 (9) *Cap. 8. de Arbitris.*
 (10) *Cap. 9. eod.*

§. VIII. Tam unus, quam plures arbitri constitui possunt, iique tum pares, tum impares numero; licet satius sit impares numero eligere, ut hoc modo, si dissentiant, ratum firmum habeatur quod à pluribus definitum fuerit (1). Nam scitum est, quod cum omnium, qui judices dati sunt, sententiæ inter se non conveniunt, litem finit judicium, quod plures numero ediderunt; cum autem cuncti sunt opinione discordes, præfertur sententia ejus, qui minorem summam constituit, quoniam summa minor in majori continetur, ideoque omnes in eam consenserunt (2).

- (1) *Cap. 1. de Arbitris.*
 (2) *Cap. 1. eod. in 6., L. 32. §. Si plures ff. de Recept. arbit. qui arbit.*

§. IX. Jure civili, cum plures arbitri electi sunt, omnes conjunctim judicare debent; nisi cautum nominatim sit ut uno absente, reliqui negotium expediant (1). At jure canonico si unus citatus, nec impeditus adesse non lit recte præsentibus controversiam finiunt (2); quod rectis-

sime sancitum est, ut lites exitum habeant celeriore. Quod si duo arbitri constituti sint, iique inter se in judicando dissentiant, secundum jus civile tertius sumitur in compromisso designatus; sed eo non designato, solvitur compromissum, quoniam in hoc tertio eligendo arbitri dissentire possunt (3). Sed hodie semper duobus arbitris, quorum est dissimile judicium, integrum est tertium, etiam non nominatum, sumere, qui litem finiat; modo litigantes expresse non contradicant (4); quod juris canonici disciplinæ consentaneum est (5).

- (1) *L. 19. §. Item, & L. 20. & 21. ff. de Recept. arbit.*
 (2) *Cap. 2. de Arbitris in 6.*
 (3) *L. 19. §. Si tri duos ff. de Recept. arbit.*
 (4) Arbitris dissentientibus posse litigantes à compromisso resilire certum est, cum id eis à lege permittatur. Itaque si litigantes testationibus suis denuncient, ne tertius eligatur, aut ne sententiam dicat, non intelligo, quomodo hic tertius, in quem nunquam litigantes consenserunt, arbiter efficiatur; cum nemo sine partium voluntate satis idoneus arbiter esse possit. Consule Voetum *ad Pandect. l. 4. tit. 8. n. 13.*
 (5) *Cap. 61. de Appellat.*

§. X. Arbitri judicium sponte suscipiunt, quoniam, ut eleganter inquit Ulpianus (1), hæc res libera, et soluta est, et extra necessitatem jurisdictionis posita. Sed quod initio voluntarium erat, fit postea necessarium; quoniam qui arbitrium susceperunt, videntur suam obligasse fidem, quam eos liberare oportet. Itaque arbitri semel suscepto munere omnino fungi debent, et repugnantes coguntur imperio magistratus (2); nisi justam habeant causam, propter quam sui officii partibus non satisfacere impune possint. Ita si litigantes arbitrium infama-verint, aut eo spreto et contempto ad alium arbitrum i-verint, si graves inter ipsos inimicitiae ortæ sint, impune arbitrium adjicitur; similiter adversa valetudo, necessaria profectio, munus reipublicæ, aliaque similia justam præbent abjiciendi, aut saltem differendi arbitrii causam (3).

- (1) *L. 3. §. 1. de Recept. arbit.*
 (2) *L. 3. §. 1. cit., & L. 22. ff. eod.*

(3) Confer Huberum *Prælect. ad pand. l. 4. tit. 8. n. 7.*, & Heineccium *eod. loc. §. 540. opp. t. 2. p. 135. ed. Neap. 1769.*

§. XI. Pendet autem ex indole præsertim, et ratione compromissi, quo modo, quoque ordine procedere, quam potestatem habere, quam contra non habere, quot numero esse, intra quod tempus, et quibus de rebus arbitrii judicare debeant (1). Generatim ferenda est ab arbitris sententia loco, in quem compromissum fuit (2); die non feriato (3); tempore convento, nisi litigantes nullum tempus definiverint, vel ejus prorogandi arbitris dederint facultatem, vel arbitri jurent, sibi nondum liquere (4); partibus præsentibus publicanda est (5), nisi aliud populorum moribus receptum sit; denique ferenda est de negotio, quod datum fuit, non de alio (6); et si plura negotia commissa sunt, de omnibus est judicandum (7). Possunt quoque arbitri alios eligere, qui controversiam definiant cum hanc potestatem à litigantibus acceperunt (8), non item cum ea de re nihil actum est (9).

(1) Confer *Cap. 1. et 12. de Arbitris.*

(2) *L. 27. §. Si arbiter ff. de Recept. qui arbit. recep.*

(3) *L. 2. & 7. Cod., & L. 41. ff. de Recept. qui arbit.*

(4) *L. 14. l. 30. l. 38. l. 55. ff. de Recept. qui arbit. recep.*

(5) *L. 32. §. Si quis ff. eod.*

(6) *L. 37. §. de Officio ff. eod.*

(7) Id vero plenum compromissum appellatur *L. 25., & l. 27. §. Plenum ff. eod.*

(8) *Cap. 13. de arbitris.*

(9) *L. 37. §. Quæsitum ff. de Recept. qui arbit. recep.*

§. XII. Non in omnibus tamen causis arbitrii adhiberi possunt, sed in iis tantum, quæ privati arbitrii sunt; quoniam per simplicem arbitrii notionem expediri non possunt, quæ ad jus publicum pertinent, et publicam auctoritatem desiderant. Ergo rejiciunt arbitrium causæ restitutionis in integrum, criminales, in quibus criminaliter agitur, item causæ status, scilicet ingenuitatis, natalium, libertatis (1), actiones populares, et famosæ (2), similiter causæ matrimoniales (3);

quippe quæ omnes vires superant privatæ potestatis. Etiam causæ exemptionum, quod in iis agitur de jure Summi Pontificis, per compromissum nosci, expediri que non possunt (4).

(1) *L. 37. §. Julianus de Recept. qui arbit. recep., l. ult. cod. Ubi et apud quem cognosc. restit. in integ., c. 9. de In Integr. restit.*

(2) *L. 37. §. Julianus ff. de Recept. qui arbit. recep.*

(3) *Cap. penult. de In Integr. restit.* Verum sponsalia de futuro non rejiciunt compromissum, quoniam ea mutuo consensu dissolvuntur *Cap. 2. de Sponsal.*

(4) *Cap. 5. de Arbitris.*

§. XIII. Arbitrii pronuntiatio sententia proprie non est, sed à jurisconsultis arbitrium (1), passim vero fori usu laudum vocatur (2). Ab eo non datur appellatio, quoniam absurdum esset diuturna lite vexare eos, qui ad arbitros iverunt, ut se à litium ambagibus, et impensis liberarent; arguere vero semetipsum debet qui compromisit, si minus æquum judicem elegit (3). Verum ut sententiæ ab arbitro prolatae iniquitas, atque error emendetur, passim in foro receptum est, ut illa ad arbitrium boni viri redigatur. Quam reductionem intra decem dies postulat, qui causa cecidit, atque ita vim, et cursum sententiæ suspendit (4). Magnam autem hæc reductio cum appellatione affinitatem habet, ac per eam negotia arbitris antea commissa ad ordinarium judicem deferuntur.

(1) *L. 9. ff. Qui satisd. cog.*

(2) Inferiori latinatis ævo *judicare* dictum est *laudare*. In *l. 2. de Feudis c. 20.* scriptum est: *laudatum saxe scio*, hoc est *judicatum*. Consule Hotomannum *de verb. Feudal.* Turnebus *Advers. l. 14. c. 12.* vehementer objurgat jurisconsultos, quod barbaro *laudi* vocabulo utantur, cum arbitri sententia *arbitrium* latine dicantur. Verum hoc quidem est, quod Turnebus dicit de barbarie vocabuli *laudi* sed elegantiores jurisconsulti *arbitrii* verbo usi sunt, & ita sane loquitur *Cajus cit. L. 9. ff. Qui satisd. cog.*

(3) *L. 32. §. Stari ff. de Recept. qui arbit.*

(4) Confer Voetum *in Pandect. l. 4. tit. 8. n. 25. et seqq.*

§. XIV. Ceterum cum arbitri voluntarii nullam ha-

beant jurisdictionem, eorum arbitrium vim, et exitum non habet nisi præsto sit auctoritas Magistratus, seu Judicis ordinarii, cujus imperio arbitri executio perficitur. Hoc autem imperium ad illud exequendum non accomodat Magistratus, nisi primum re cognita intelligat, dignum revera esse arbitri judicium, quod à litigantibus observetur.

§. XV. Expirant arbitria mutuo consensu, morte compromittentium, nisi etiam heredum facta sit mentio (1), uno alterove ex arbitris mortuo (2), nisi cautum compromisso sit, ut uno ex arbitris vita functo reliqui judicent (3), lata sententia, interitu rei, de qua litigatur lapso tempore constituto, nisi illud justis de causis, uti demonstratum supra est, prorogatum fuerit.

(1) *Cap. 10. et ult. de Arbitr., L. 32. §. Si heredis ff. de Recept. arbitr.*

(2) *Cap. 50. de Testibus.*

(3) *Cap. 42. de Offic. et potest. delegat.*

TITULUS XVIII.

De pactis & transactionibus.

I. Quid pactum?	VI. Ut ea valeat, quæ requirantur.
II. Pacti liberatorii exempla.	VII. Effectus transactionis.
III. Pacta Sacris Canonibus non probata.	VIII. Qui transigere possint?
IV. Pacta observanda.	IX. Quibus de rebus transactio fieri nequeat?
V. Transactio quid?	

§. I.

Non solum arbitris, sed etiam pacto, et transactione lites finire possunt. Pactum ab Ulpiano definitur (1) duorum, vel plurium in idem placitum consensus, patetque latissime in jure de pactis disputatio. Nos hoc titulo non de pactis universe agimus, sed illud tantum persequimur genus pactorum, quibus lis extinguitur, et quæ vulgo *liberatoria pacta* appellantur.

(1) *L. 1. ff. de Pactis.*

§. II. Pacti liberatorii in jure civili multa exempla sunt (1), atque illud prodest ad exceptionem, quæ vel pacti conventi exceptio, vel exceptio doli dicitur, quoniam dolo agit, qui contra pacti fidem agit (2). Jure quoque canonico cautum, et provisum est, ut pacta diligenter observentur, adhibita etiam, ubi opus fuerit, judicis auctoritate (3); modo pactum honestum, licitum, possibile sit (4), jus tertii non lædat (5), fiatque ab iis, qui paciscendi obtinent potestatem.

(1) „Si paciscar, ne judicati, vel incesarum ædium agatur, pactum valet. Si paciscar, ne operis novi nunciationem exequar.... si ex re familiari operis novi nunciatio sit facta, liceat pacisci.“ Sunt hæc liberatorii pacti exempla, quæ proponit Ulpianus in *L. Jurisgentium 7. §. Si paciscar ff. de Pactis*. Simile est exemplum Pauli in *L. 27. §. Si cum mihi ff. eod.* cujus hæc verba sunt: „si cum mihi decem deberes, pepigero, ne à te viginti petam, in decem tibi prodesse pacti conventi, vel doli exceptionem placet.

(2) *Doli exceptionem subsidium esse pacti exceptionis* inquit Ulpianus *L. 10. §. Plerumque ff. de Pactis*.

(3) *Cap. 1. & 3. de Pactis.*

(4) *Cap. 4. §. ult. eod.*

(5) *Cap. 7. eod., c. 2. eod. in 6.*

§. III. Pacta quæ sacris canonibus nominatim improbantur, sunt pactum de beneficio ecclesiastico pecunia, aut alia re pretio æstimari solita resignando (1); de concedenda ecclesia ea lege, ut post obitum provisi alius succedat (2), de solvenda graviori pensione, ut quis facilius ecclesiam obtineat (3); pactum quo monachi aliis sua bona locant, ut hi aut decimas sibi solvant, aut apud eosdem eligant sepulturam in perniciem ecclesiæ parochialis (4).

(1) *Cap. 4. de Pactis.*

(2) *Cap. 5. eod.*

(3) *Cap. 6. eod.*

(4) *Cap. 7. eod.*

§. IV. Cetera pacta, quæ non bonis moribus adversantur, non res impossibiles, turpesve continent, non in animæ detrimentum vergunt, postremo, quibus nihil